

НАЦІОНАЛЬНЕ БАГАТСТВО В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто роль національного багатства у формуванні екологічно збалансованого розвитку економіки України. Накреслено шляхи збереження природного національного багатства. Визначено недоліки вартісної оцінки відтворювального національного багатства. Виокремлено головні чинники, які здійснюють найбільший вплив на зміну обсягу національного багатства. Проаналізовано зв'язок між динамікою національного багатства та показниками макроекономічної нестабільності в державі.

Ключові слова: національне багатство, відтворення, людський капітал, природний капітал, основний капітал, макроекономічна нестабільність.

Annotation. The role of national wealth in forming of the ecological sustainable development of economy of Ukraine is observed. The roads of preservation of natural national wealth are drawn. The defects of valuable assessment of reproducible national wealth are determined. The main factors which realize the greatest influence on change the volume of national wealth are allotted. The connection between the dynamics of national wealth and indexes of macroeconomical instability in the state is analysed.

Key words: national wealth, recreation, human capital, natural capital, fundamental capital, macroeconomical instability.

Вступ. Кожна держава характеризується наявністю певного обсягу національного багатства, першоджерелами якого є людина і природа. Їхній взаємозв'язок і взаємопроникнення обумовлюють певні пропорції в матеріальній і нематеріальній структурі національного багатства, які визначаються розвитком продуктивних сил, кількісним зростанням та якісним ускладненням потреб національного виробництва й споживання, довготерміновими тенденціями їх розвитку та соціальними умовами формування. Задоволення цих потреб вимагає наявності та постійного збільшення національного багатства як показника макроекономічного потенціалу держави, що є необхідною умовою забезпечення безперервності та розширення процесу відтворення в національній економіці. Воно матеріалізується у формі речових і духовних благ у всіх сферах економічної діяльності держави та регулюється законами як соціально-економічного, так і природного розвитку. Достатній обсяг національного багатства є одночасно необхідним резервом і передумовою вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем розвитку нації. Розширене відтворення національного багатства як економічної бази держави відповідає забезпеченню реалізації таких пріоритетних національних цілей: створення матеріальних передумов гармонійного духовного та фізичного розвитку всіх громадян держави; виведення національної економіки на траєкторію сталого (збалансованого) розвитку на основі досягнень науки і техніки; сприяння стабілізації економіки та досягнення прийнятного життєвого рівня для своїх громадян. На жаль, як констатують українські вчені, цьому макроекономічному агрегату, який найбільш повно і достовірно відображає могутність країни, в нашій державі відводиться незначна роль. Дуже прикро, що зараз не друкується у статистичних щорічниках України офіційна інформація про обсяг національного багатства. Адже розширення трактування національного багатства як макроекономічної категорії потребує подальших досліджень науковців щодо внутрішніх причинно-наслідкових взаємозв'язків його складових елементів і можливості їх єдиного кількісного вираження у формуванні екологічно збалансованого розвитку економіки України, шляхи збереження природного національного багатства.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати роль національного багатства у формуванні екологічно збалансованого розвитку економіки, виокремити головні чинники, які здійснюють найбільший вплив на зміну обсягу національного багатства.

Розв’язання цієї надзвичайно актуальної проблеми започатковано і продовжує здійснюватися в працях таких відомих українських економістів, як: В.В.Близнюк, І.М.Бобух, О.О.Веклич, О.В.Врублевська, Л.С.Гринів, С.І.Дорогунцов, Н.В.Збагерська, С.М.Злупко, Б.І.Пасхавер, Д.Б.Пасхавер, В.П.Руденко, О.В.Стефанишин, М.А.Хвесик, С.С. Шумська.

Результати. Різні країни застосовують велику кількість методів для отримання необхідної інформації щодо обсягу національного багатства, здійснюють її опрацювання відповідно до специфічних національних особливостей і наявності статистичної бази даних, практичного досвіду науковців.

Основною вимогою до збереження національного багатства є його самовідтворення. Так, за економічною функцією відтворювальне національне багатство поділяється на три частини: основні засоби, матеріальні оборотні активи та домашнє майно населення. Звернемо увагу на те, що в даному разі не враховується динаміка природного національного багатства. У зв’язку з цим цілком ясно, що недосконалість методології оцінки узагальнюючого показника природних ресурсів призведе до втрати значного його обсягу. В умовах прискорення процесів входження країн до світового економічного простору неврахування природно-ресурсного потенціалу в складі національного багатства може призвести до таких негативних наслідків, як: неприпустиме викачування тінновими потоками нашого природного багатства та його виснаження транснаціональними корпораціями, які можуть заволодіти ним у недалекому майбутньому. Цьому може перешкодити лише припинення процесу самоусунення держави від вирішення питань природокористування та прийняття національних обмежень щодо ролі іноземних інвесторів у розвитку нашої економіки та впровадження адекватних механізмів законодавчого регулювання збереження природного національного багатства та його відтворення відповідно до Конституції України, за якою природні ресурси – найцінніше національне багатство України, що гарантує національну безпеку. Як бачимо з таблиці 1, відтворювальне національне багатство України у 2006 році порівняно з 2000 роком збільшилось майже у два рази (з 1 трлн. грн. до 1,8 трлн. грн.), хоча зберігається нерівномірність його відтворення. Частка матеріальних оборотних активів зросла в структурі національного багатства впродовж 2000–2006 років із 7,3% до 11% [3, с.60]. Цього не можна сказати про основні засоби [4,с.22], які зменшились із 78% до 76%, і про домашнє майно населення, яке зменшилося із 14,6% до 12,8% відповідно.

Таблиця 1

Динаміка відтворювального національного багатства України у 2000–2006 роках

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Національне багатство*, млн. грн.	1060841	1165077	1229750	1315251	1464537	1643962	1846933
у тому числі:							
Основні засоби	829 000	915000	965000	1026000	1141000	1267000	1406000
Матеріальні оборотні активи	76952	87685	93321	111255	136957	164326	204914
Домашнє майно населення**	154889	162392	171429	177996	186580	212636	236019

*без вартості природних ресурсів, у фактичних цінах, на кінець року;

**власні розрахунки за даними [2], без вартості житла.

Зауважимо, що в цій структурі національного багатства 2006 року найбільшу частину займають основні засоби (76%). Домашнє майно населення та матеріальні

оборотні активи становлять лише 13% та 11% відповідно. Проте представленому варіанту вартісної оцінки національного багатства притаманні такі недоліки:

- відсутня оцінка природних ресурсів як важливого елементу національного багатства;
- при оцінці домашнього майна населення визначено вартість окремих найменувань основних товарів домашнього побуту, культурного призначення, засобів пересування тощо, не врахована вартість житлових будівель і при визначенні вартості товарів тривалого користування нами використовувались середні роздрібні ціни на них по Львівській області.

На жаль, для того, щоб усунути ці недоліки, потрібно залучити значні кошти, провести переоцінку основних фондів домогосподарств, розробити методiku їх адекватної оцінки. Однак, незважаючи на всі ці недоліки, отримані дані мають велике практичне значення, оскільки є методологічною основою для статистичного відображення відтворювальних форм національного багатства та стимулюють фахівців до подальших наукових дискусій щодо проблеми його економічної оцінки.

Зазначимо, що найбільш повно враховуються всі елементи національного багатства в підході СНР 1993 року. Відповідно до нього та з урахуванням національної специфіки соціально-економічного розвитку України, у 2006 році здійснено вартісну оцінку національного багатства нашої держави. Вона містить такі елементи національного багатства, які не були включені раніше, а саме: людський капітал, фінансовий капітал.

Таблиця 2

Динаміка національного багатства України та його основних складових у 2000–2005 роках*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Національне багатство, трлн. грн.	7,7	8,3	8,5	8,8	9,1	9,9
У тому числі: основний капітал	0,8239	0,913	0,969	1,0296	1,1375	1,2474
Людський капітал	4,2889	4,3575	4,3945	4,5056	4,5227	4,6233
Природний капітал	2,4717	2,8718	2,9325	2,992	3,0667	3,4551

*складено за даними [6, с.75].

За даними таблиці 2 за допомогою кореляційно-регресійного аналізу ми визначили вплив трьох факторів на динаміку національного багатства. За розрахованими частковими коефіцієнтами регресії ми отримали рівняння впливу цих трьох факторів на величину загального коефіцієнта національного багатства:

$$y = -0,383587 + 2,197547x_1 + 0,886489x_2 + 0,983095x_3,$$

де x_1 – основний капітал, трлн. грн.;

x_2 – людський капітал, трлн. грн.;

x_3 – природний капітал, трлн. грн.

Коефіцієнт регресії $a_1=2,197547$ показує, що приріст основного капіталу на 1 трлн. грн. спричиняє приріст національного багатства в середньому на 2,2 трлн. грн. Приріст людського капіталу на 1 трлн. грн. відповідно спричинить приріст національного багатства на 0,886 трлн. грн. Аналогічно, приріст природного капіталу на 1 трлн. грн. спричинить приріст національного багатства на 0,983 трлн. грн. Отже, можна зробити висновок, що національне багатство фактично найбільше зростає за рахунок збільшення основного капіталу, а не людського. Зазначимо, що в умовах упровадження соціальної, інноваційної, екологічно збалансованої моделі розвитку національної економіки

важливого значення набувають творчі здібності, знання, досвід, уміння і високий рівень кваліфікації кожного громадянина. Саме людський фактор тепер визнається одним із найважливіших джерел прискорення зростання національного багатства. Тому його запас справедливо називають важливим показником соціально-економічного розвитку нації, який проявляється в закономірностях і пропорціях динаміки процесу відтворення його складових частин. У країнах ЄС витрати на соціальні потреби населення становлять у середньому 25% від ВВП. Нам потрібно переймати такий позитивний досвід і збільшувати свої інвестиції в людський капітал, що сприятимуть зростанню конкурентоспроможності та продуктивності робочої сили, підтриманню на належному рівні якості життя народу та постійного приросту чистих збережень населення. Це, у свою чергу, спричинить прогресивні зміни в структурі національного багатства на користь людського капіталу, який стане пріоритетним джерелом його оптимізації, мобілізації та зростання внутрішніх резервів держави.

Отже, за допомогою регресійного аналізу нами виокремлено головні чинники, які здійснюють найсуттєвіший вплив на процес зміни обсягу національного багатства України. До них належать такі складові національного багатства, а саме: людський капітал, природний капітал, основний капітал.

Визначивши коефіцієнти часткової детермінації для факторних ознак, можна зробити висновок, що зміна національного багатства України пояснюється впливом основного капіталу на 44,6%, природного капіталу – на 40,9%, людського капіталу – на 14,3%. Найбільший вплив (майже рівнозначний) на зміну обсягу національного багатства спричиняють основний і природний капітал. Це можна пояснити тим, що частка людського капіталу в національному багатстві постійно зменшується (з 56% у 2000 році до 47% у 2005 році), а частка основного капіталу постійно збільшується (з 10,7% у 2000 році до 12,6% у 2005 році). Однак зміна природного капіталу в структурі національного багатства України характеризується неоднозначними тенденціями. Так, якщо протягом 2000–2001-го та 2004–2005-х років частка його в національному багатстві держави збільшувалася, то у 2001–2004-х роках спостерігалось його зменшення (з 34,6% до 33,7% відповідно). На нашу думку, такі тенденції спричинені:

- неповною економічною оцінкою всіх природних ресурсів у структурі національного багатства України;
- збільшенням сировинного перекосу та частки продукції первинних стадій обробки в структурі експортного потенціалу України;
- великою питомою вагою природних ресурсів в експортних потоках держави, що становить реальну загрозу національній безпеці України;
- неадекватністю правової системи загальному соціально-економічному становищу держави та перспективам її розвитку;
- внутрішньою неузгодженістю та розбалансованістю правової системи країни;
- нанесенням невинуватеної шкоди природному довкіллю;
- політичною нестабільністю в державі;
- зростанням тіньового сектору економіки.

Усе це негативно впливає на національну економічну безпеку та суверенітет української держави, в основі яких лежить право власності на національне багатство, достатня кількість якого дозволяє державі самостійно здійснювати ефективну структурну трансформацію національної економіки та регулювання її зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, в період розвитку глобалізаційних процесів очевидно є загроза державності та національній безпеці країни, створення надійної системи якої є пріоритетним завданням і гарантією незалежності держави, умовою її стабільності та ефективної життєдіяльності.

У зв'язку із цим необхідно здійснити такі заходи для вирішення цих проблем:

- докорінно відновити основні фонди в орієнтованих на експорт галузях промисловості;

- спрямувати інвестиції на інноваційно-конкурентний розвиток економіки, який дозволить експортувати високоякісну конкурентоспроможну продукцію на зовнішні ринки;
- стимулювати розвиток наукомістких технологій;
- забезпечити надійну систему соціального захисту населення, що призведе до зменшення трудової еміграції в інші держави світу;
- проводити політику макроекономічної стабілізації.

Адже економічна безпека країни тісно пов'язана з її макроекономічною стабільністю. Тому необхідно захистити національну економічну систему від високої та мінливої інфляції, збільшувати економічний добробут населення таким чином, щоб змінити сировинний вектор розвитку національної економіки на інноваційний.

У цьому контексті варто, на нашу думку, проаналізувати вплив динаміки національного багатства на макроекономічну стабільність. За даними таблиці 3 за допомогою регресійного аналізу ми визначили цей вплив.

Таблиця 3

Динаміка національного багатства України* та показників макроекономічної нестабільності** у 2000–2005 роках

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Національне багатство, трлн. грн.	7,7	8,3	8,5	8,8	9,1	9,9
Рівень безробіття, %	11,6	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2
Індекс споживчих цін, % до попереднього року	128,2	112,0	100,8	105,2	109,0	113,5
Час, роки	1	2	3	4	5	6

Складено за: * даними [6];

** даними [4].

За розрахованими частковими коефіцієнтами регресії ми отримали рівняння впливу трьох найважливіших показників макроекономічної стабільності на величину загального коефіцієнта національного багатства:

$$y = 10,836 - 0,334x_1 + 0,006x_2 + 0,123x_3,$$

де x_1 – рівень безробіття, %;

x_2 – ІСЦ, % до попереднього року;

x_3 – час, роки.

Коефіцієнт регресії $a_1 = -0,334$ показує, що збільшення рівня безробіття на 1% спричинить зменшення національного багатства в середньому на 0,33 трлн. грн. Це означає, що фактор безробіття впливає негативно на зростання національного багатства (при збільшенні безробіття національне багатство зменшується). Адже динамічність національної економіки найяскравіше проявляється в зростанні та оновленні національного багатства, що відбувається постійно за рахунок створення валового внутрішнього продукту. Отже, в довгостроковому періоді спостерігається така тенденція: при зменшенні національного багатства темпи економічного зростання зменшуються. Адже скорочується економічна база (ресурси) нації, і це спричиняє у свою чергу зменшення ВВП. І навпаки, при збільшенні національного багатства держави темпи економічного зростання збільшуються за рахунок примноження економічного потенціалу держави. Збільшення ІСЦ на 1% спричинить збільшення національного багатства на 0,006 трлн. грн. Зростання інфляції приводить до формального зростання національного багатства.

У результаті дослідження отримано коефіцієнт детермінації $R^2=0,9676$. Цей критерій показує, скільки відсотків зміни національного багатства пояснюється впливом трьох основних факторів макроекономічної стабільності. Можна стверджувати, що зміна національного багатства майже повністю пояснюється цими трьома показниками, вплив інших факторів є неістотним, та рівень відповідності побудованої моделі реальним даним є досить високим.

Коефіцієнт кореляції (0,9837) свідчить про наявність сильного зв'язку між національним багатством і показниками макроекономічної нестабільності.

Стандартна похибка за рівнянням регресії (0,2) показує, що зв'язок між національним багатством і цими показниками є функціональним та вказує на адекватність моделі.

Отже, за допомогою регресійного аналізу нами виокремлено головні чинники, які здійснюють найсуттєвіший вплив на процес зміни обсягу національного багатства України. До них належать такі домінантні фактори макроекономічної нестабільності, як: рівень безробіття, рівень інфляції.

Визначивши коефіцієнти часткової детермінації для факторних ознак, можна зробити висновок, що зміна національного багатства України пояснюється впливом безробіття на 69,47%, інфляції – на – 2,8%. Отже, ми підтвердили, що вплив цих факторів на зміну національного багатства є вагомим. Найбільший вплив на зміну обсягу національного багатства спричиняє безробіття, а найменший вплив – інфляція.

Важливими напрямками подальшого вдосконалення дослідження цієї важливої макроекономічної категорії є [1; 5]:

- надання національному багатству статусу офіційного показника та включення його до системи основних макроекономічних показників держави;
- затвердження на державному рівні єдиного переліку елементів національного багатства;
- розробка та впровадження у практику єдиної методології кількісної та вартісної оцінки всіх елементів національного багатства на міжнародному рівні;
- вдосконалення методів обробки інформації та забезпечення її доступності;
- проведення систематичного моніторингу всіх елементів національного багатства та підготовка офіційних звітних даних на його основі;
- збалансування екологічного та соціально-економічного розвитку національної економіки;
- розробка відповідної нормативно-правової бази щодо забезпечення збереження національного багатства;
- здійснення аналізу соціальної структури багатства шляхом визначення розподілу національного багатства серед різних соціальних класів (бідного, середнього та багатого);
- визначення обсягу національного багатства на рівні регіонів.

Це дозволить виявити наявність внутрішніх резервів держави та потреби в них, цілеспрямовано здійснювати нагромадження національного багатства та змінювати в потрібному напрямку темпи і пропорції відтворення його елементів, що призведе до прогресивної зміни структури національної економіки, розробки рекомендацій щодо регулювання їх експорту та імпорту, вирішення комплексу складних соціальних проблем, переходу до інтенсивного й ефективного її типу, а також до розширення можливостей використання показників національного багатства для порівняльного аналізу різних країн із метою вдосконалення аналізу темпів, пропорцій і ефективності їх національного виробництва, планування раціонального розміщення в просторі суб'єктів господарювання для забезпечення прискореного економічного та соціального піднесення всіх регіонів країни.

Висновок. Таким чином, кінцевою метою державної політики щодо збереження національного багатства є створення умов, які сприятимуть сталому (збалансованому) еколого-економічному розвитку та макроекономічній стабільності в Україні. Домінуючою повинна стати така політика держави щодо ефективного використання національного

багатства, яка б повністю враховувала національні інтереси, визначені й обрані з позиції оптимізації власного потенціалу й потреб української нації.

Таким чином, національне багатство не тільки відіграє пріоритетну роль у розвитку національної економіки, але й служить практичною базою моделювання української економічної перспективи.

1. Гринів Л. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталий розвиток та екологічна безпека (регіональна політика). Щорічник наукових праць. Випуск XX / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 212 с.
2. Наявність в домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств). Статистичні бюлетені за 2001–2007 роки.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К., 2007.
4. Україна у цифрах у 2006 році. Статистичний довідник. – К., 2007;
5. Хвесик М.А., Збагерська Н.В. Національне багатство – показник могутності України // Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку. Матеріали доповідей Міжнародного конгресу українських економістів (м. Львів, 22–26 травня 2000 року). – Львів, 2000. – Ч.І. – 466 с. – С.36–38;
6. Шумська С.С. Національне багатство: методологічні підходи та оцінки по Україні // Економічна теорія, 2006. – С.62–76.